

Конач О. О.,

Полтавський національний педагогічний університет імені В.Г. Короленка, м. Полтава

ГОТИЧНІ ЕЛЕМЕНТИ У РОМАНІ Г. УЕЛСА “ОСТРІВ ДОКТОРА МОРО”

Стаття присвячена дослідженню готичних елементів у творі англійського письменника Г. Уелса “Острів доктора Моро”. Особлива увага приділяється готичному хронотопу, таємницям, мотивам переслідування, ув'язнення, міфопоетичним образам природи (світло, темрява, туман) та фантастичним персонажам.

Ключові слова: готичні елементи, Г. Уелс, хронотоп, міфопоетичні образи.

Статья посвящена исследованию готических элементов в произведении английского писателя Г. Уэллса “Остров доктора Моро”. Особенное внимание уделяется готическому хронотопу, тайнам, мотивам преследования, заключения, мифопоэтическим образам природы (свет, темнота, туман) и фантастическим персонажам.

Ключевые слова: готические элементы, Г. Уэллс, хронотоп, мифопоэтические образы.

This article is devoted to the investigation of Gothic elements in G. Wells's novel “The Island of Doctor Moreau”. The attention is paid to Gothic chronotope, mysteries, motives of persecution, confinement, mythopoetic nature images of light, darkness and mist, imaginary characters.

Key words: Gothic elements, G. Wells, chronotope, mythopoetic images.

Готичний роман посідає важливе місце в історії англійської літератури. Хоча хронологічні рамки його існування, на думку переважної більшості дослідників, обмежуються кінцем XVIII – початком XIX століть, сліди “готичної” поетики можна віднайти у творчості письменників різних стилів і методів. Тому на сьогоднішній день питання про наявність готичних елементів у тому чи іншому художньому творі залишається не до кінця вивченим.

Незважаючи на те, що робіт, присвячених готичній літературі, чимало, їх автори звертаються переважно до ранніх класичних творів цього жанру (Г. Ф. Лавкрафт [3], Г. Ф. Кривчікова [2], І. Качуровський [1] та ін.). У нашій статті ми аналізуємо роман Г. Уелса “Острів доктора Моро” з метою дослідження в ньому готичних елементів.

Тенденції готичної літератури у творі Г. Уелса, перш за все, знайшли відображення у системі образів та мотивів. Готична атрибутика, виражена за допомогою мотиву таємниці, просторово-часових образів, природної образності, героїв, що походять від готичних демонічних персонажів, існує на всіх рівнях сюжету твору.

Так, таємниця у романі “Острів доктора Моро” має сюжетоутворююче значення; всі персонажі так чи інакше пов'язані з нею. Відчуття таємниці з'являється при зустрічі головного героя Прендіка з дивним слугою, чие обличчя здається йому жахливим і знайомим водночас: “I had paused half way through the hatchway, looking back, still astonished beyond measure at the grotesque ugliness of this black-faced creature. I had never beheld such a repulsive and extraordinary face before, and yet – if the contradiction is credible – I experienced at the same time an odd feeling that in some way I had already encountered exactly the features and gestures that now amazed me. Afterwards it occurred to me that probably I had seen him as I was lifted aboard; and yet that scarcely satisfied my suspicion of a previous acquaintance” [4].

Поступово до центральної таємниці твору додаються другорядні, що розкриваються у фіналі. Перші розгадки приходять до головного героя, коли він помічає схожість групи людей із тваринами: “The three creatures engaged in this mysterious rite were human in shape, and yet human beings with the strangest air about them of some familiar animal. Each of these creatures, despite its human form, its rag of clothing, and the rough humanity of its bodily form, had woven into it – into its movements, into the expression of its countenance, into its whole presence – some now irresistible suggestion of a hog, a swinish taint, the unmistakable mark of the beast” [4]. Однак, Прендік робить невірні висновки. Він вважає, що Моро ставить експерименти на живих людях, перетворюючи їх на тварин, починає непокоїтись за своє життя і шукає притулку у звіроподібних істот. І тільки відверта бесіда з доктором Моро розставляє все по своїх місцях.

Звичні для готики мотиви набувають нового звучання в романі Уелса. Зло постає в образі фантастичних чи полуфантастичних істот, виникнення яких пояснюється з наукової точки зору. У творі письменника зло матеріалізується і набуває людського обличчя. Більшість персонажів роману – похмурі фігури з неприємною зовнішністю: “...a strange crew they were... their limbs were oddly swathed in some thin, dirty, white stuff down even to the fingers and feet. They wore turbans too, and thereunder peered out their elfin faces at me, – faces with protruding lower-jaws and bright eyes. They had lank black hair, almost like horsehair, and seemed as they sat to exceed in stature any race of men I have seen... their bodies were abnormally long, and the thigh-part of the leg short and curiously twisted. At any rate, they were an amazingly ugly gang” [4].

Однією з головних ознак дивності персонажів Уелса є гостроконечні вуха: “Under his stringy black locks I saw his ear; it jumped upon me suddenly close to my face. The man had pointed ears, covered with a fine brown fur!” [4].

Щоб підкреслити демонічний характер персонажів, автор використовує слова з різко негативною конотацією: “diabolical” (“диявольський”), “bestial-looking creatures” (“звіроподібні істоти”), “ugly” (“потворний”), “odd” (“дивний”), “monster” (“монстр”, “чудовисько”), “deformed” (“спотворений”), “hellish” (“пекельний”) тощо.

Однією з найважливіших особливостей роману готичного типу є просторова організація твору, що визнається обмеженням свободи людини рамками фатуму, фізичним ув'язненням, зіткненням з ірраціональним, психічним розладом, фізичним і психологічним насильством, переслідуванням.

У романі Г. Уелса аспекти ув'язнення та переслідування є головними. Сюжетне розгортання готичного топосу твору починається в експозиції, коли герой наближається до маленького острова, загубленого в океані. Саме цей острів виконує роль замкненого простору для героя: "The island, which was of irregular outline and lay low upon the wide sea, had a total area, I suppose, of seven or eight square miles... It was volcanic in origin, and was now fringed on three sides by coral reefs; some fumaroles to the northward, and a hot spring, were the only vestiges of the forces that had long since originated it" [4].

Подальший рух героя всередину острова, до Дому Страждань та печери звіролюдей, дає автору можливість розгорнути ускладнену внутрішню архітектуру готичного топосу. В готичній літературі будинок несе особливе функціональне навантаження і ще більше обмежує свободу пересування героя.

Описуючи печеру, автор акцентує увагу на її замкненості, тісноті та відсутності світла: "The place was a narrow passage between high walls of lava, a crack in the knotted rock, and on either side interwoven heaps of sea-mat, palm-fans, and reeds leaning against the rock formed rough and impenetrably dark dens... It was a semi-circular space, shaped like the half of a bee-hive; and against the rocky wall that formed the inner side of it was a pile of variegated fruits, cocoa-nuts among others. There was no fire" [4].

Певний замкнений простір утворюють і закони, написані доктором Моро для звіроподібних істот. Вони спрямовані, з одного боку, на підтримання порядку, дисципліни та безпеки на острові, а з іншого, – повністю обмежують права і свободу мешканців острова, нав'язуючи не властиве їм поведіння: "Not to go on all-fours; that is the Law. Are we not Men? Not to suck up Drink; that is the Law. Are we not Men? Not to eat Fish or Flesh; that is the Law. Are we not Men? Not to claw the Bark of Trees; that is the Law. Are we not Men? Not to chase other Men; that is the Law. Are we not Men?" [4].

Г. Уелс розробляє не тільки зовнішній, а й внутрішній простір свідомості персонажа, змушуючи головного героя роману розмірковувати і рефлексувати, будучи обмеженим у просторі. Такий прояв особливої готичної психології дає можливість ускладнити сюжетний розвиток за допомогою використання продуктів психічного життя персонажа – снів, видінь, уявних подій.

Готичні жахи в Уелса можуть бути виражені через сновидіння або дурні передчуття: "In the early morning (it was the second morning after my recovery, and I believe the fourth after I was picked up), I awoke through an avenue of tumultuous dreams, – dreams of guns and howling mobs, – and became sensible of a hoarse shouting above me" [4]. І такі сни супроводжують все перебування Прендіка на острові: "That night I had some very unpleasant dreams. The waning moon rose late. Its light struck a ghostly white beam across my cabin, and made an ominous shape on the planking by my bunk. Then the staghounds woke, and began howling and baying; so that I dreamt fitfully, and scarcely slept until the approach of dawn" [4].

Письменник намагається передати жах не тільки на образному, а й на звуковому рівні. Ще під час перебування на шхуні герой чує вий тварин: "Then just overhead came a sound like an iron bedstead being knocked about, and the low angry growling of some large animal... The growling overhead was renewed, so suddenly and with so much savage anger that it startled me" [4]. По прибутті на острів звуки, що доносяться із зачиненої кімнати, продовжують супроводжувати героя: "After a little while I heard through the locked door the noise of the staghounds, that had now been brought up from the beach. They were not barking, but sniffing and growling in a curious fashion" [4]. За допомогою прийому градації автор посилює емоційно-смыслову значимість завивань, що викликають дурні передчуття в героя: "Presently I heard something else, very faint and low... Though it was faint and low, it moved me more profoundly than all that I had hitherto heard of the abominations behind the wall. There was no mistake this time in the quality of the dim, broken sounds; no doubt at all of their source. For it was groaning, broken by sobs and gasps of anguish. It was no brute this time; it was a human being in torment!" [4], і далі: "A sharp, hoarse cry of animal pain came from the enclosure behind us... The crying sounded even louder out of doors. It was as if all the pain in the world had found a voice. Yet had I known such pain was in the next room, and had it been dumb, I believe – I have thought since – I could have stood it well enough. It is when suffering finds a voice and sets our nerves quivering that this pity comes troubling us" [4].

Серед традиційних міфопоетичних природних образів, характерних для готичної літератури, можна назвати туман, світло (вогонь) і темряву. У романі Г. Уелса вони виконують сюжетоутворюючу функцію.

Образ туману, як правило, викликає стійкі асоціації із загробним світом. У творах готичної літератури з туману зазвичай з'являються привиди, а у ХХ столітті туман стає центральним образом жанру "horror" (Дж. Карпентер "Туман" (1980), С. Кінг "Туман" (1985)).

У романі Г. Уелса туман асоціюється із загрозою, небезпекою, в ньому важко розрізнити людей, обриси предметів: "They could not have heard us, and the next morning when the drizzle cleared, – which was not until past midday, – we could see nothing of them" [], "I had fallen into a precipitous ravine, rocky and thorny, full of a hazy mist which drifted about me in wisps, and with a narrow streamlet from which this mist came meandering down the centre. I was astonished at this thin fog in the full blaze of daylight" [4].

З темрявою пов'язана особлива таємничість. Так, у печері звіролюдей, до якої вперше приходить Прендік, – повна темрява. Саме нездатність розводити вогонь, на думку автора, підкреслює відмінність тварин від людини: "It was extremely dark, this passage, after the blinding sunlight reflected from the sulphurous ground. Its walls grew steep, and approached each other. Blotches of green and crimson drifted across my eyes. My conductor stopped suddenly. "Home!" said he, and I stood in a floor of a chasm that was at first absolutely dark to me. I became aware of a disagreeable odor, like that of a monkey's cage ill-cleaned. Beyond, the rock opened again upon a gradual slope of sunlit greenery, and on either hand the light smote down through narrow ways into the central gloom" []. Часто персонажі у романі Уелса зображуються у полутемряві, що підкреслює їх дивність та незвичайність.

Однак, світло в романі Уелса іноді виконує цю саму функцію – звертає увагу читачів на притаманні персонажу дивні особливості. Так, спостерігаючи за слугою Монтгомері, Прендік помічає, що очі звіроподібної істоти світяться у темряві: “The creature’s face was turned for one brief instant out of the dimness of the stern towards this illumination, and I saw that the eyes that glanced at me shone with a pale-green light. I did not know then that a reddish luminosity, at least, is not uncommon in human eyes. The thing came to me as stark inhumanity. That black figure with its eyes of fire struck down through all my adult thoughts and feelings, and for a moment the forgotten horrors of childhood came back to my mind” [4]. Саме це спостереження наштовхує героя на думку про тваринне походження багатьох мешканців острова.

Герберт Уелс часто звертається у романі до танатологічних образів, одним з яких є смерть тварини, людини. Вже в перший день перебування на острові Прендік натикається на труп кролика і передчуває криваву розв’язку подій, оскільки вбивство живих істот на острові суворо заборонено: “I was startled by a great patch of vivid scarlet on the ground, and going up to it found it to be a peculiar fungus, branched and corrugated like a foliaceous lichen, but deliquescing into slime at the touch; and then in the shadow of some luxuriant ferns I came upon an unpleasant thing, – the dead body of a rabbit covered with shining flies, but still warm and with the head torn off. I stopped aghast at the sight of the scattered blood. It looked as though it had been suddenly snatched up and killed; and as I stared at the little furry body came the difficulty of how the thing had been done” [4]. І дійсно, передчуття героя справджуються: наступного разу він знаходить труп доктора Моро, який блукав по острову у пошуках пуми: “Behind me lay the yard, vividly black-and-white in the moonlight, and the pile of wood and faggots on which Moreau and his mutilated victims lay, one over another. They seemed to be gripping one another in one last revengeful grapple. His wounds gaped, black as night, and the blood that had dripped lay in black patches upon the sand” [4]. Прендік же стає свідком смерті Монтгомері – останньої людини на острові: “Montgomery lay on his back, with the hairy-grey Beast-man sprawling across his body. The brute was dead, but still gripping Montgomery’s throat with its curving claws. Near by lay M’ling on his face and quite still, his neck bitten open and the upper part of the smashed brandy-bottle in his hand. Two other figures lay near the fire, – the one motionless, the other groaning fitfully, every now and then raising its head slowly, then dropping it again” [4]. Зображуючи тіла Моро та Монтгомері в оточенні трупів звіроподібних істот, автор ніби прирівнює людей і тварин, мучителів та їх жертв.

Таким чином, можна стверджувати, що роман Г. Уелса “Острів доктора Моро” є готичним, враховуючи значну кількість наявних готичних елементів у творі (готичний топос, характерні герої, мотиви переслідування, ув’язнення, танатологічні образи тощо).

Література:

1. Качуровський І. Готична література та її жанри / І. Качуровський // Сучасність. – 2002. – № 5. – С. 59-67.
2. Кривчікова Г. Ф. Genre and Stylistics Specific features of the Gothic Novel in English Literature / Г. Ф. Кривчікова, Ю. О. Пучко // Англійська мова та література. – 2007. – № 19–21. – С. 21-44.
3. Лавкрафт Г. Ф. Помни о Смерти : Готические ужасы / Г. Ф. Лавкрафт // Мир фантастики. – 2004. – № 8. – С. 25-48.
4. Wells G. The Island of Doctor Moreau [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.online-literature.com/wellshg/doctormoreau/>